

Kasvatustieteen historiaton välivaihe

Ajatuksia kasvatuksen historiasta ja yhteiskunnan muuttumisesta vuosina 1955 – 1980

Neljä tarkastelunäkökulmaa

Historiallinen näkökulma menetti vuosina 1955 – 1980 painoarvoaan kasvatustieteen tutkimuksessa. Sirkka Ahonen on vuonna 1999 julkaisemassaan artikkelissa *Kouluhistorian vaihtelevat paradigmat* tarkastellut kasvatuksen historiaa tutkimusparadigmojen muutosten näkökulmasta.¹

Tässä artikkelissa tarkastellaan kolmen kasvatustieteessä tapahtuneen muutoksen painoarvoa kasvatuksen historian aseman kannalta. Sellaisia ovat:

1. empiirisen kasvatustieteen nousu
2. yhteiskunta- ja koulutussuunnittelun alkaminen
3. opettajankoulutuksen laajeneminen ja sen siirtyminen yliopistojen haltuun

Mikään näistä muutoksista ei ole irrallinen, vaan on osa suomalaisen yhteiskunnan rajua muutosta toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Artikkelin liittyy kasvatuksen historian aseman yhteiskunnan muuttumisen luomiin paineisiin.

Tutkielman lähteenä ovat tutkimusjakson tieteellinen julkaisutoiminta ja painamattomien opinnäytteiden aihepiirit. Kasvatustieteellistä tutkimusta tarkastellaan myös kasvatustiedon tarpeesta, sovellettavuudesta ja tulevaisuudesta esitettyjen aikalaisarvioiden pohjalta. Havainnot kytketään tieteenhistoriaa, yliopistohistoriaa ja suomalaisen yhteiskunnan muut-

tumista koskevaan tutkimustietoon.²

Artikkeli keskittyy yleiseen kasvatustieteeseen ja opettajan-
koulutukseen. Aikuiskasvatuksen ja erityiskasvatuksen näkö-
kulma jää tässä työn ekonomian takia syrjään. Ajallisesti se
rajoittuu vuosiin 1955 – 1980. Se alkaa ajasta, jolloin tiede- ja
yliopistomaailman suuri muutos ei ollut vielä käynnistynyt, ja
päättyy aikaan, jolloin mullistus oli jo tapahtunut ja yliopisto-
koulutus merkittävästi laajentunut.

Empiirinen tutkimus valtaa alaa kasvatustieteessä

Kasvatustiede, jota 1900-luvun alkupuolella kutsuttiin
kasvatusopiksi, ei ollut tieteiden järjestelmässä kovin korkeas-
sa asemassa, Sen taustatieteitä olivat filosofia, psykologia ja
jossain määrin historia. Vallitsevaa pedagogista ajattelua lei-
masi herbart-zilleriläisyys, jonka perusteella kasvatusta ja
koulua kehitettiin.³ Kasvatustiede oli filosofisen tiedekunnan
soveltava tiede, jota tarvittiin yliopistossa aineenopettajien
koulutuksessa opettajan minimipätevyyden saavuttamiseen ja
seminaareissa sekä sittemmin väliaikaisissa opettaja-
korkeakouluissa kansakoulun opettajien kouluttamiseen.⁴

1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä muutos oli kui-
tenkin tulossa. Luonnontieteiden painoarvon kasvu ja kokeelli-
sen psykologian edistyminen vahvistivat kasvatustieteessä luon-
nontieteellistä ajattelua. Se ilmeni empiirisenä kasvatus-
tieteenä.⁵ Varsinkin 1920- luvulla ruvettiin mittaamista ja
testaamista pitämään luonnollisena modernina tiedonhankinnan
keinona. Professoreiden joukossa ei kuitenkaan ollut selvästi
luonnontieteisiin suuntautuneita, joten Sirkka Ahonen päätyy
tulkitsemaan tutkimusparadigmojen kilpailun humanistisen ja
luonnontieteellisen ajattelun aaltoliikkeeksi, jonka humanisti-
nen ajattelu kuitenkin voitti.⁶

On kuitenkin syytä huomata, että positivistisesti suuntautuneet väittelijät valtasivat professuurit vasta toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Koska yliopistojen tutkimuspolitiikan määräsivät ”oppituolin” haltijat, humanistinen painotus säilyi aina 1950-lukuun saakka runsaasta empiirisen kasvatustieteen aluskasvillisuudesta huolimatta. Esimerkiksi Jyväskylässä professorina toiminut Martti H. Haavio, joka väitteli 1940-luvulla, edusti humanistista kasvatusajattelua vielä 1960-luvulla, jolloin se oli selvästi jäämässä empiirisen tutkimuksen jalkoihin.⁷

Luonnontieteellisen ja humanistisen ajattelun jännite säilyi kasvatustieteessä sodanjälkeiseen aikaan samoin kuin kansallinen näkökulma. Kuvaavaa on, että Aukusti Salo, joka 1940-luvun puolivälissä julkaisi laajoja mittaustuloksia sisältäneen teoksen *Suomalaisen kasvatuksen peruskysymyksiä*, ymmärsi kasvatuksen kansalliseksi ilmiöksi.⁸

Kasvatustieteen resurssit olivat 1950-luvun alkupuolella pienet. Tiedeyhteisön toimintakenttä oli aluksi pääasiassa Helsingin yliopistossa ja Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa, myöhemmin Turun yliopistossa, Åbo Akademiassa ja Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa. Mukaan tulivat ennen pitkää myös Joensuun korkeakoulu ja Oulun yliopisto. Keskustelua käytiin pääasiassa Suomen Kasvatustieteellisessä Yhdistyksessä, sen julkaisemassa aikakauskirjassa ja jyväskyläläisessä *Kasvatus ja Koulu*-aikakauskirjassa. Foorumeina ne olivat melko väljiä. Erilaisista ”koulukysymyksistä” kirjoittelivat professorit, dosentit, kouluneuvokset, yliopettajat, lehtorit ja rehtorit. Julkaisutoiminta palveli enemmän käytännön koulupetusta kuin kasvatuksen teoriaa.⁹

Muutos alkoi kolmella tavalla: uusien voimien tulolla kasvatustieteen professoreiksi, Suomen Kasvatustieteellisessä Yhdistyksessä tapahtuneena vallan vaihtumisena ja uuden tieteellisen yhdistyksen perustamisena ja viimeisenä keskeisen tieteellisen julkaisufoorumin luonteen muuttumisena. Kaikki nämä muutokset kytkettyvät yhteen merkittävään vaikuttajaan, pro-

fessori Matti Koskenniemeen.

Matti Koskenniemi (1908 – 2001) tuli professoriksi Jyväskylään vuonna 1944. Hän oli pohjakoulutukseltaan kemisti, jonka näkemyksen mukaan kasvatusta koskeva tutkimus ja opettajankoulutus olisi rakennettava vankalle tieteelliselle pohjalle. Tieteellisyys tarkoitti Koskenniemen kielenkäytössä luonnontieteellistä ajattelua ja kokeellista tutkimusta.¹⁰

Tultuaan nimitetyksi professoriksi 1955 Helsinkiin, hän saattoi ruveta toteuttamaan ”isännänohjelmaa” ja koota ympärilleen samanhenkisiä kumppaneita. Koskenniemen tärkeä aikaansaannos oli ensimmäisen kasvatustieteen laitoksen perustaminen Helsinkiin. Hän vaikutti myös Jyväskylän ja Turun yliopistojen laitosten syntymiseen.¹¹ Samansuuntainen muutos oli meneillään muuallakin yliopistoissa. Tämä oli välttämätöntä, koska varsinkin empiirinen tutkimus alkoi olla yhä enemmän ryhmätyötä ja vaati kirjastoja laitteita ja tutkimustiloja.

Kasvatusopillisessa Yhdistyksessä perustettiin vuonna 1954 Koskenniemen aloitteesta tutkimusneuvosto, joka koostui tutkimuksen edistämisestä kiinnostuneista. Käytännössä se oli kymmenkunnan hengen professori- ja dosenttipiiri, joka täydensi itse itseään. Muistellessaan vuonna 1980 piirin perustamista Koskenniemi vähätteli aiheettomasti sen merkitystä. Juuri tässä piirissä olivat Koskenniemen keskeiset empiirisen tutkimuksen yhteistoimintakumppanit, mm. psykologian tutkija Arvo Lehtovaara. Piirin painoarvo kasvoi 1950-luvun lopulla, kun se alkoi kantaa vastuuta Kasvatusopillisen Yhdistyksen aikakauskirjan toimittamisesta.¹²

Pohjimmiltaan tässä oli kysymys vallan vaihdosta. Empirismi, jonka esikuvat olivat suurelta osin psykologiassa, alkoi vallata alaa, miehitti keskeiset vaikuttamiskanavat ja pystyi näin määrittämään, mitä oli ”tieteellinen” kasvatustutkimus. Tämä ei toki tarkoittanut sitä, että kasvatustiede olisi edustanut yhteinäistä paradigmaa, mutta kasvatustieteen valtavirta kulki nyt mittaavan ja tilastollisiin menetelmiin tukeutuvan empiirisen

tutkimuksen suuntaan. Kasvatusoppi muuttui nimeltäänkin kasvatustieteeksi.

Koskenniemi ja tutkimusneuvosto halusivat ”tieteellistä” Kasvatusopillista Yhdistystä. Kun tästä ei seurannut mieleisiä tuloksia, perustettiin Koskenniemen johdolla Suomen kasvatustieteellinen seura vuonna 1967. Koskenniemen arvion mukaan Kasvatusopillisen Aikakauskirja ja Kasvatuksen ja Koulun yhdistämisestä ei syntyisi tieteellistä aikakausjulkaisua, joten niiden tilalle luotiin uusi julkaisu, Kasvatus. Olennaista on, että nämä olivat selvästi empiirisen kasvatustieteen edustajien hallussa. Kasvatusta rupesi julkaisemaan Jyväskylään perustettu Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.¹³

Koskenniemen edistämä kehitys oli samansuuntainen kuin muuallakin tieteellisessä tutkimuksessa. Tutkimus ja opetus keskitettiin laitoksiin, ja tutkijat irrottautuivat yhteiskunnan muista toiminnoista, esimerkiksi kouluhallinnosta ja koululaitoksesta, omaksi yhteisökseen. Yhteisö pidatti itselleen oikeuden arvioida, mikä on tiedettä ja mikä ei. Tieteellistyminen toi mukanaan pyrkimyksen tutkimuksen ja julkaisutoiminnan teoreettisen tason nostamiseen, mikä toi mukanaan myös tietealan oman kielen.

Julkaisutoiminnassa empiirisellä tutkimuksella oli yliote. 1960-luvun puolivälissä kasvatuksen historian tutkimusta oli joka vuosi, mutta esim. 1974 kaikista Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen luetteloimista kasvatusalan 943 julkaisusta (joista tosin vain osa oli tieteellisiä) kasvatuksen historiaa oli 31 julkaisua, joista kahdeksan oli tieteellistä.¹⁴ Vuonna 1974 kasvatustieteen laitosten julkaisuluetteloissa oli vain yksi kasvatuksen historiaa käsittelevä julkaisu. Saman vuoden painamattomissa opinnäytetöissä, lisensiaatintutkimuksissa, pro gradu-tutkielmissa ja laudaturtutkielmissa ei ollut ainoatakaan varsinaisesti historiallista aihetta. Tieteellinen tutkimus oli selvästi kuihtumassa.¹⁵

Ilmiö oli uusi. Suomessa oli ollut varteenotettavaa kasvatushistorian tutkimusta edellisten vuosikymmenien aikana. Historioitsijat ja historian opettajat osallistuiivat aktiivisesti 1950-luvulla Kasvatusopillisen Aikakauskirjan keskusteluihin. Kasvatuksen historian perusta kasvatustieteessä oli kaikesta huolimatta ollut heiveröinen, koska siinä väitelleiden ohjaajat olivat jo aikaisempina vuosikymmeninä olleet muita kuin kasvatustieteen professoreita.¹⁶ Kaiken lisäksi 1960-luvun ja 1970-luvun aikana historia oli yleisemminkin joutumassa puolustuskannalle muita yhteiskuntatieteitä vastaan. Muutosta oli omiaan vauhdittamaan yhteiskuntasuunnittelun tärkeyden korostaminen.

Kysyntää kasvatustieteelle – ei kasvatuksen historialle

Toisen maailmansodan jälkeen tapahtui useita yhteiskunnan rakennetta mullistaneita muutoksia.¹⁷ Suomalaisesta yhteiskunnasta tuli nopeasti paikka, jossa tärkeintä ei ollut vakiinnuttaa yhteiskunnan toimintaa lainsäädännöllä ja pitää yllä budjettivaroin sen laitoksia, vaan ohjata yhteiskunnassa liikkuvia väestövirtoja, kulkivatpa ne koulutuksen, työn tai palvelujen perässä.¹⁸ Tiedeyhteisö, joka oli ollut turvallisesti tiedeinstituutionsa suojissa ja nauttinut yleistä arvostusta, huomasi olevansa keskellä yhteiskunnan muuttumista.¹⁹ Väestö- ja elinkeinorakenne muuttuivat nopeasti, mikä vaati suunnitelmallista talous- ja yhteiskuntapolitiikkaa. Tavoitteeksi muodostui hyvinvointivaltion rakentaminen.²⁰

Opetusministeriön hallinnonalasta tuli nopeasti aikaisempaa tärkeämpi, ja koulutuspolitiikasta osa yhteiskuntapolitiikkaa. Kasvatustieteen markkinat alkoivat laajentua.²¹ Kasvatustieteen arvoa korosti 1960-luvulta 1970-luvulle ulottunut laaja koulunuudistus, siirtyminen rinnakkaiskoulujärjestelmästä peruskouluun. Uudistusta oli pitkään valmisteltu ennen peruskou-

lun opetussuunnitelmakomitean mietinnön valmistumista vuonna 1970.²²

Mietintö korosti, että yhteiskunnan muutos edellytti koulun kehittämistä. Opetussuunnitelman kehittäminen oli pitkäjänteistä ja sen piti perustua tieteelliseen tutkimukseen. Ajateltiin, että yhteiskuntapolitiikan oli yleisemminkin perustuttava tieteelliseen tietoon ja rationaaliseen suunnitteluun. Tämä johti näkemykseen, että yhteiskunnallisten tavoitteiden on ohjattava tutkimuksen kohdentumista. Yhteiskuntatieteistä ja kasvatuksessa koulutuspolitiikasta tuli muuttuvan yhteiskunnan analyysivälineitä.²³ Yhteiskuntaa koskevan reaaliaikaisen tiedon hankkimista pidettiin tulevaisuuteen suuntautuvan yhteiskuntasuunnittelun kannalta välttämättömänä.²⁴

Koulutuspolitiikan perustaksi tarvittavan tiedon tuottajaksi tulivat yliopistot, Kouluhallitus eli myöhempi Opetushallitus ja Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Akateemisista opinnäytteistä ja Suomen kasvatusalan julkaisujen luetteloista voi päätellä, että peruskoulun uudistus antoi virikkeitä suurelle määrälle tutkimuksia, jotka kohdistuivat yksittäisistä oppiaineista oppimateriaaleihin.²⁵

Yhteiskuntatieteissä mielenkiinto alkoi suuntautua oman ajan yhteiskunnan ilmiöihin, yhteiskunnallisiin ristiriitoihin ja niiden säätelyyn, taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin, sosiaaliseen asemaan ja taloudelliseen kasvuun ja vähitellen myös hyvinvointiyhteiskunnan rakentamiseen.²⁶ Esimerkiksi sosiologiassa uudistus tapahtui nopeasti, kun amerikkalainen sosiologia rantautui Suomeen. Se syrjäytti noin kymmenessä vuodessa westermarckilaisen sosiaaliantropologian. Nyky-yhteiskunnan tutkimus tuli tärkeämmäksi kuin historiallinen traditio.²⁷

Kasvatusalan johtavaksi tieteelliseksi aikakauslehdiksi tulut Kasvatus julkaisi vuonna 1971 koulutussuunnittelun teemanumeron, jossa todisteltiin yhteiskunnan tarvitsevan opetushallinnon eri tasoilla suunnittelijoita, joita yliopistot kouluttivat.

Myös elinkeinoelämän tarpeen palkata ammattitaitoisia koulutussuunnittelijoita arveltiin kasvavan tulevaisuudessa.²⁸

Oman ajan yhteiskunnan tulo keskeiseksi tutkimuskohteeksi edisti metodista muutosta: Tutkimus keskittyi yhä enemmän joukkoilmiöihin. Samalla se muuttui yhä enemmän empiiriseksi, kvantitatiiviseksi ja tilastolliseksi.²⁹ Yhteiskunnallisesti laajojen aineistojen käsittelyssä tilastotieteellä ja tietokoneilla oli annettavaa. Alan suosikkimenetelmäksi muodostui 1970-luvulla faktorianalyysi, jonka avulla haluttiin saada laajoista aineistoista teoreettisempaa tietoa kuin aikaisemmin.³⁰

Tässä muutoksessa kasvatuksen historian oli vaikea puolustautua. Vuonna 1976, kun suurin muutos oli jo tapahtunut, Jussi Isosaari pohti historiallisen näkökulman merkitystä koulun uudistajille. Hän arvioi historian unohtuneen kasvatustieteen tutkimuksesta.³¹ Toinen kasvatuksen historian tutkija, apulaisprofessori Martti T. Kuikka, totesi vuonna 1980, että empiiristä kasvatustiedettä oli runsaasti. Hän toivoi projekteja, joihin kasvatuksen historian tutkijat pääsisivät tasa-arvoisesti muiden kanssa. Heillä olisi projekteihin omaa annettavaa.³²

Aika suosi laajoja projekteja, mutta kasvatuksen historian tutkijat valitsivat aiheensa itse ja työskentelivät ilman tutkimusprojektien tuomaa ryhmän tukea. Haluttaessa edistää rationaalista suunnittelua tavoitteet asetettiin tulevaisuuteen. Oli vaikea osoittaa, mikä yhteys tapahtuneella historialla ja tulevaisuuden suunnittelulla oli toisiinsa. 1970-luvulla ei Suomessa ollut aiheeseen liittyvää pohdiskelua tai tieteellistä tutkimusta. Seurauksena oli, että koulutuspolitiikka näytti antavan suunnittelusta kiinnostuneille enemmän kuin varsinainen kasvatuksen historia. Suunnittelyyhteiskunnan aika oli omiaan eristämään kasvatuksen historian tutkijoita muusta tiedeyhteisöstä, jota empiirisen kasvatustieteen tutkijat hallitsivat.

Uuden suunnan mukainen kasvatustiede tuotti tuloksia kaikissa niissä yliopistoissa, joissa syntyi kasvatustieteen laitos tai opettajankoulutuslaitos. Jyväskylään oli perustettu lisäksi Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.³³ Yhteiskunnan muuttuminen loi tilanteen jossa sekä kasvatustieteen kysyntä että tarjonta kasvoivat nopeasti. Alan asiantuntijoita tarvittiin yliopistojen opettajiksi, tutkijoiksi, opetushallinnon virkamiehiksi, koulutus-asiantuntijoiksi ja opettajiksi.³⁴

Kasvatustieteen ekspansiota edisti maailmansodan jälkeen tapahtunut akateemisen koulutuksen moninkertainen laajeneminen. Uusia yliopistoja ja korkeakouluja perustettiin esim. Ouluun ja Joensuuhun. Jyväskylän Kasvatusopillisesta Korkeakoulusta tuli täysimittainen yliopisto ja opiskelijamäärät kasvoivat nopeasti suurten ikäluokkien tullessa 1960-luvulla opiskeluikään.

Kasvatustieteen kannalta suurin mullistus oli seminaarikoulutuksen ja opettajakorkeakoulujen lakkauttaminen ja opettajankoulutuksen siirtäminen kokonaan yliopistojen yhteyteen.³⁵ Kasvatustieteestä tuli väylä, jota pitkin psykologiaan ja sosiologiaan suuntautuneet nuoret lupaukset saattoivat pätevöityä akateemisiin virkoihin. ja ennen kaikkea tie, joka avasi luokanopettajille aivan toiset mahdollisuudet urankehitykseen kuin vanha seminaarikoulutus.

Uudistusten seurauksena uusia yliopistovirkoja perustettiin erityisesti opettajankoulutusyksiköihin. Seminaarinlehtoreiden virat lakkasivat, mutta tilalle perustettiin useita didaktiikan lehtorin virkoja, joiden opetuslalla ei kaikissa tapauksissa ollut riittävää tutkimusta. Tutkimusaktiivisuus alkoi nyt ohjautua didaktiikkaan. Samalla alkoi laaja ainedidaktiikan yliopistolisten oppikirjojen tuotanto.³⁶

Kun kasvatustieteellä oli kysyntää, oli tärkeää, että sen tieteellisestä uskottavuudesta pidettiin huolta. Kasvatustieteestä

toivottiin löydettävän välineitä opetuksen ja koulutuspolitiikan ohjaamiseksi. Peruskoulun ja lukion uudistukset haluttiin rakentaa tutkimustiedon pohjalle.³⁷ Nopeasti laajentunut kasvatustiede oli kuitenkin tutkimusalueena hajanainen, eikä ollut varmuutta siitä, oliko löytyisikö sille yhtenäistä teoreettista perustaa.³⁸

Edellä esitetystä seurasi, että käytännön hyötyä korostava, usein empiirinen ja koulutuspoliittinen tutkimus, alkoi ohittaa kasvatushistoriallisen tutkimuksen.³⁹ Seurauksena oli välineellisen kasvatustutkimuksen kasvu. Arvopohdinnoista ja traditiosta kiinnostuneen tutkimuksen sijasta kasvatustutkimuksen valtavirrasta tuli eräänlaista kasvatusteknologiaa.⁴⁰

Jäähvyäiset historialle?

Historian syrjäytyminen kasvatustieteen valtavirrasta selittyy vain osittain kasvatustieteen sisäisen kehityksen perusteella. Oikeastaan kasvatustiede ei missään vaiheessa ollut historiavaltaista. Saattaa olla mahdollista, että tämä oli syy siihen, että kasvatustieteen irrottautuminen historiasta tapahtui hiukan myöhemmin 1960- ja 1970-luvuilla, kun muutos yhteiskuntatieteissä oli ollut jo pitempään käynnissä.

Nopein tradition katkaiseminen tapahtui sosiologiassa, jossa westermarckilainen ilmiöiden ”alkuperää” etsivä sosiaaliantropologia vaihtui vuosikymmenessä amerikkalaiseksi sosiologiaksi. Sosiaalipolitiikan tutkija Heikki Waris, joka oli väitellyt sosiaalihistoriallisella väitöskirjalla, alkoi hahmotella Suomalaisen yhteiskunnan rakennetta sen muuttumista.⁴¹ Sama luopuminen historiasta tapahtui muissakin yhteiskuntatieteissä. Kansataloustieteessä Vilho Annala oli vielä taustaltaan taloushistorioitsija, mutta hänen seuraajansa jo puhtaan taloustieteen edustaja. Yhteiskunnan muuttumisen tuoma uusi tutkimusalue oli tiedotusoppi, joka ammensi sisältöä amerikkalai-

sesta kommunikaatiotutkimuksesta.⁴² Sosiologian ja sosiaali-psykologian rajan häilyvyys teki mahdolliseksi sen, että metodiset virikkeet tulivat käyttäytymistieteistä yhteiskunnan tutkimukseen.⁴³ Irtoaminen historiasta tapahtui yhteiskuntatieteissä pääasiassa 1960-luvun aikana.

Yhteiskuntatieteissä tapahtunut kehitys jyrkensi rajaa historian tutkimuksen ja muiden yhteiskuntatieteiden välillä. Suurin mittely käytiin 1960- ja 1970-luvuilla juuri sosiologien ja historian tutkijoiden välillä, vaikka historiasta luovuttiin muissakin yhteiskuntatieteissä, Osittain kyse oli tutkijasukupolvien välisestä nuorten sosiologien ja 1900-luvun alussa syntyneiden historian professoreiden välisestä ristiriidasta. Erimielisyys koski tiedonkäsitystä ja tutkimusmenetelmiä.⁴⁴ Kyse oli kuitenkin myös siitä, miten suomalaista yhteiskuntaa oli lupa tulkita. Kriisissä historia joutui puolustuskannalle.⁴⁵

Historiantutkijoiden lähtökohta oli kansallinen historia.⁴⁶ 1900-luvun alussa se riitti varsin hyvin yhteiskunnallisen osallistumisen lähtökohdaksi, kun hyppäys historiasta talous- ja yhteiskuntapolitiikkaan oli lyhyt ja yhteiskuntapolitiikkakin palveli kansallisia päämääriä.⁴⁷ 1960- ja 1970-luvuilla historian tutkijat vierastivat lähihistoriaa yhteiskunnan tulevaisuuden ennustamisesta puhumattakaan.⁴⁸ Yhteiskuntatieteilijät taas suuntautuvat nyky-yhteiskuntaan, tähysivät tulevaisuuteen ja asettivat tavoitteekseen yhteiskunnan kehittämisen.⁴⁹ Näissä oloissa historialta puuttui keinoja, joilla se olisi voinut selviytyä voittajana.

Kaikkiällä muutos ei ollut yhtä radikaali. Teologia oli taustaltaan ollut vankasti historiallinen. Suurimmat paineet tuntuivat käytännöllisessä teologiassa, joka joutui kohtaamaan yhteiskunnan muuttumisen. Helsingin yliopistossa käytännöllisen teologian professori Martti Parvio oli kirkkohistorioitsija, kuten hänen seuraajansakin.. Kirkkososiologian professoriksi tuli Paavo Kortekangas, jonka väitöskirja oli kirkko- ja yhteiskuntahistoriallinen.⁵⁰ Uskonnonpedagogiikassa Kalevi

Tamminen aloitti historiallisella tutkimuksella, mutta alkoi tästä huolimatta professorin virassa suunnata uskonnon-pedagogiikkaa psykologian suuntaan.⁵¹ Vaikka teologiassa sukupolvi vaihtui, muutos ei ollut yhtä radikaali kuin muualla, vaan historiallisuus jatkui luonnollisena viitekehyksenä edelleen.⁵²

Kasvatustiede joutui 1950-luvulta 1970-luvuille ulottuvana aikana muutoksen pyörteisiin. Nopeasti kasvanut kysyntä ja lähitieteissä tapahtunut muuttuminen avasivat sille uusia mahdollisuuksia. Uuteen tilanteeseen reagoitiin laajentamalla koulututusta ja ajanmukaistamalla tieteenalan profiilia. Tutkimus ei kuitenkaan pysynyt nopean muutoksen kannoilla. Laajentunut julkaisutoiminta ei lisännyt kasvatustieteen uskottavuutta. Aine-didaktiikka on hyvä esimerkki tästä.⁵³ Kasvatuksen historian alivoimainen asema teki sen vaikeaksi uudistua ja samalla ottaa haltuun yhteiskunnan muutoksen tuomat haasteet. 1970-luvun lopussa ja 1980-luvulla alkoi olla merkkejä kuitenkin muutoksesta, positivismia kohtaan suunnatusta kritiikistä ja mielenkiinnon lisääntymisestä kasvatuksen historiaa kohtaan.

Vähitellen historiantutkimuksen ja sosiologian ristiriita menetti aikaisempaa merkitystään. 1970-luvulta lähtien tutkijat lähentyivät ja oppivat vähitellen toisiltaan.⁵⁴ Kasvatustieteessä vauhti näyttää 2000-luvulla sen sijaan vain kiihtyneen, kun toimintaympäristö on muuttumassa globaaliksi ja virtuaaliseksi. Oppimistutkijat ovat kiinnostuneita ubiikkioppimisesta, mutta eivät kasvatuksen paikallisesta kulttuuri- ja traditiosidonnaisuudesta.

Kasvatustieteen tilanne muistuttaa 1960- ja 1970-lukuja, sen edellistä ekspansiovaihetta. Kun muutokset ovat nopeita ja uusia mahdollisuuksia on tarjolla, tuntuu kuin merkittävät asiat olisivat vasta tulossa. On vain kyettävä tarttumaan tarjolla oleviin mahdollisuuksiin ja käännettävä selkä menneelle. Aiemmat kokemukset viittaavat kuitenkin siihen, että yhteiskunnallinen muutos ei tunne katkoksia tai hyppäyksiä. Muutosten

laannuttua on varaa myöntää kulttuurinen jatkuvuus. Menneisyyttä kannetaan mukana myös matkalla tulevaisuuteen

Viitteet

¹ Ahonen S. 1999.

² Tutkielman rungon muodostavat suomalaisen kasvatustieteen vaiheita käsittelevät tutkimukset Päivänsalo, P. 1971, Kivirauma J. – Rinne, R. 1997, Ahonen, S. 2000 ja Saari, A. 2011.

³ Ahonen S. 2000, 402.

⁴ Ahonen, S. 2000, 408. Esim. kasvatustieteen resurssit Helsingin yliopistossa. Päivänsalo, P. 1971, 272.

⁵ Ahonen, S. 2000, 403–405.

⁶ Ahonen, S. 2000, 410–411.

⁷ Ahonen, S. 2000, 410 ja 420.

⁸ Salo, A. 1945 – 1947, passim.

⁹ Kasvatusopillinen Aikakauskirja 1955 –1960, passim. Kasvatus ja Koulu 1955 – 1960, passim.

¹⁰ Ahonen, S. 2000, 411–414. Päivänsalo P. 1971, 267–268. Lähemmin: Koskenniemi M. 1962, 51.

¹¹ Ahonen S. 2000, 408, 412 ja 416.

¹² Tähtinen J. 2007, 24–27. Koskenniemi M. 1980, 133.

¹³ Tähtinen, J. 2007, 71–74. Kivirauma, J. 1997, 12–13.

¹⁴ KKL 1974. Kasvatus 4/1975. Vrt, Ahonen S. 1999, 39–41.

¹⁵ KLJ 1974. OPN 1974. Kasvatus 2/1975. Kasvatuksen historiaa edustaneen Suomen Kouluhistoriallisen Seuran julkaisutoiminnassa oli myös katkoksia vuosina 1969 – 1971 ja 1973 –1982.

¹⁶ Ahonen S. 2000, 411. Kivirauma, J. 1997, 22.

¹⁷ Wiman, R. 1982, 494–505.

¹⁸ Kuusi P. 1961, joka oli joka esitteli yhteiskuntapoliittisen ohjelman.

¹⁹ Eskola, S. 2002, 347–348, 353–355 ja Nevala, A. 2002, 394–403. .

²⁰ Aikalaisarvio: Waris, H. 1968, 153.

²¹ Eskola S.. 2002, 227–228, 268–277, Ahonen, S. 2000, 416–418 ja 421– 427.

²² Ahonen S. 2000, 416–417.

²³ Eskola, S. 2002, 353.

²⁴ Allardt, E. 2000, 528–531, Pihkala E. 2000, 582–583, Heikkilä, M. 2000, 61.

²⁵ Esim., Kasvatustieteellisen kirjallisuuden luettelo 1974. kasvatus 4/1975.

²⁶ Pihkala, E. 2000, 576–579. Allardt, E. 2000, 504–507, 512–524.

²⁷ Eskola, A. 1992, 241–243 ja 259–267.

²⁸ Esim. Lehtinen, J. 1971, 214–216. Karvonen, J. 1971, 2221–223. Nurmi, K. E. 1971, 224–225.

²⁹ Eskola, A. 1992, 273–281.

³⁰ Alastalo, M. 2005, 80–85 ja 29–291. Kivirauma, J. 1997, passim.

³¹ Isosaari J. 1976, 36–37.

³² Kuikka, M. T. 1980, 41.

³³ Ahonen, S. 2000, 416.

³⁴ Ahonen, S. 2000, 430.

³⁵ Ahonen, S. 2000, 416. Lähemmin: Nurmi, V. 1979, 232–235.

³⁶ Ahonen, S. 2000, 418. Ainedidaktiikan oppikirjoja laadittiin esim. biologiasta, maantieteestä, historiasta ja yhteiskuntaopista, matematiikasta y.m.

³⁷ Ahonen, S. 2000, 421–422.

³⁸ Tästä esimerkkinä yritys luoda opetustapahtuman tutkimuksella vankka pohja opetuksen teorialle, jota toteutettiin usean pohjoismaisen yliopiston yhteishankkeena. Ahonen, S. 2000, 422 – 423. Päivänsalo, P. 1971, 347–348.

³⁹ Ahonen S. 2000, 425.

- ⁴⁰ Arola P. 2008, 45.
- ⁴¹ Alapuro, R. – Alestalo, M.. 1992, 123–128.
- ⁴² Pihkala E. 2000, 558–559. Allardt, E. 2000, 526–527.
- ⁴³ Allardt, E. 2000, 514.
- ⁴⁴ Tommila, P. 1989, 212–216. Yleisemmin: Tommila P. 2000.
- ⁴⁵ Ahtiainen, P. – Tervonen J. 1994, 8–10 ja Saloniemi A. 1994, 60–62.
- ⁴⁶ Tommila, P. 1989, 2011. Lähemmin: Renvall P. 1965, 385.
- ⁴⁷ Kettunen, P. 1994, 81–82.
- ⁴⁸ Tommila P. 1989, 211–212, Vahtola, J. 2009, 32. Rentola, K. 2009, 60. Lähemmin: Renvall, P. 1965, 14–23 ja 406–407.
- ⁴⁹ Eskola A. 1969, 170–181.
- ⁵⁰ Heikkilä, M. 2000, 57–61.
- ⁵¹ Heikkilä, M. 2000, 60.
- ⁵² Heikkilä, M. 2000, 62.
- ⁵³ Esim. Arola P. 2001, 30–31. Sama tilanne vallitsi usean muun aineen didaktiikassa.
- ⁵⁴ Allardt, E. 2000, 518. Yhteiskunnan muutosnopeuden hidastuessa, historia löytyi yhteiskuntatieteissä uudelleen. Kasvatustieteen tilanteesta: Kivirauma, J. 1997, 14–17.

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet

Eskola, Antti 1969. Sosiologian tutkimusmenetelmät I. 3. p. Helsinki: WSOY.

Isosaari, Jussi 1976. Puuttuuko historiallinen näkökulma. Kasvatus 1/1976, 36–37.

Karvonen, Juhani 1971, Miten kasvatustieteellinen tutkimus voi palvella työelämää. Kasvatus 3/1971, 221–223.

Kasvatus 1970 – 1980

- Kasvatus ja Koulu 1955 – 1969
 Kasvatusopillinen Aikakauskirja 1955 – 1969
 KKL 1974 Remes, Pirkko ym. 1974. Suomalainen kasvatus-
 tieteellinen kirjallisuus vuodelta 1974.
 Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto ja Kasvatustieteiden tutki-
 muslaitos. Kasvatus 4/1975.
 KLJ 1974 Kasvatustieteellisten laitosten julkaisut 1974.
 Kasvatus 3/1975.
 Kuikka, Martti T. 1980. Kasvatusfilosofian ja kasvatuksen
 historian arviointia kasvatustieteen kentässä. Kasvatus 2/1980,
 140–141.
 Kuusi, Pekka 1961. 60-luvun sosiaalipolitiikka. Sosiaalipo-
 liittisen yhdistyksen julkaisuja 8. Helsinki: WSOY.
 Lehtinen, Jukka 1971. Koulutuksen määrällinen suunnittelu.
 Kasvatus 3/1971, 214–216.
 Nurmi, Kari E. 1971. Helsingin yliopiston kasvatustieteen
 laitoksen koulutussuunnittelun opetuksen tavoitteista ja sisäl-
 löistä Kasvatus 3/1971, 222– 228.
 OPN 1974 Vuonna 1974 valmistuneet lisensiaatti-, pro
 gadu- ja laudaturtutkielmat. Kasvatus 3/1975.
 Renvall, Pentti 1965. Nykyajan historian tutkimus. Helsinki:
 WSOY.
 Salo, Aukusti 1945 – 1947. Suomalaisen kasvatuksen perus-
 kysymyksiä I – II. Helsinki: Otava.

Kirjallisuus

- Ahonen, Sirkka 1999. Kouluhistorian vaihtuvat paradigmat.
 Teoksessa: Kauranne, J. (toim.). Kasvatuksen monimuotoinen
 sarka. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999.
 Koulu ja Menneisyys XXXVII. Helsinki:SKHS, 32–51.
 Ahonen, Sirkka 2000. Kasvatustiede. Teoksessa: Tommila,
 Päiviö (toim.). Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja

yhteiskuntatieteet. Helsinki: WSOY, 396–437.

Ahtiainen, Pekka – Tervonen, Jukka 1994. Traditio vai muutos. Historian ja sosiologian vaikea veljeys. Teoksessa: Ahtiainen, Pekka ym. (toim.). Historia, sosiologia ja Suomi. Yhteiskuntatutkimus itseymmärryksen jäljillä. Helsinki: Hanki ja Jää, 7–18.

Alapuro, Risto – Alestalo, Matti 1992. Konkreettinen sosiaalitutkimus. Teoksessa: Alapuro, Risto ym. (toim.). Suomalaisen sosiologian historia. Helsinki. WSOY, 77–148.

Alastalo, Marja 2005. Metodisuhdanteiden mahti. Lomaketutkimus suomalaisessa sosiologiassa 1947 – 2000. Tampere: Vastapaino.

Allardt, Erik 2000. Yhteiskuntatieteet. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.). Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet. Helsinki: WSOY, 476–535.

Arola, Pauli 2002, Maailma muuttui – muuttuiko opetus? Suomalaisen historian ja yhteiskuntatiedon opetuksen vaiheita. Teoksessa: Löfström, J. (toim.). Kohti tulevaa menneisyyttä. Jyväskylä: PS-kustannus, 10–34.

Arola, Pauli 2008. Muuttuva yhteiskunta tarvitsee uuden koulun. Peruskoulun opetussuunnitelmakomitea 1970 ja yhteiskunnan muuttuminen. Teoksessa: Kauranne, J. (toim.). Koulun aatteita, rakentajia ja toimijoita. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2008. Koulu ja Menneisyys XLVI. Helsinki: SKHS, 29–53.

Eskola, Antti 1992. Sosiologian uudistuminen 1950-luvulla. Teoksessa: Alapuro, Risto ym. (toim.). Suomalaisen sosiologian historia. Helsinki. WSOY, 241–285.

Eskola, Seikko 2002. Tiedepolitiikka ja korkeakoulut. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.). Suomen tieteen historia 4. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien. Helsinki: WSOY, 220–391.

Heikkilä, Markku 2000. Teologia. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.). Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja

yhteiskuntatieteet. Helsinki: WSOY, 16–63.

Kettunen, Pauli 1994. Historiallistaminen ja suunnittelu. Ajan hallitsemisen jännitteitä sodanaikaisessa ja sodanjälkeisessä Suomessa. Teoksessa: Ahtiainen, Pekka ym. (toim.). Historia, sosiologia ja Suomi. Yhteiskuntatutkimus itseymmärryksen jäljillä. Helsinki: Hanki ja Jää, 75–114.

Kivirauma, Joel 1997. Faktorianalyysin kautta teema- haastatteluun – suomalaisen kasvatustieteen paradigman murrokset 1900-luvulla väitöskirjojen valossa. Teoksessa: Kivirauma, J. – Rinne, R. (toim.). Suomalaisen kasvatustieteen historia – lyhyt oppimäärä. Kasvatustieteiden laitos, tutkimuksia A:182. Turku: Turun yliopisto, 5–60.

Nevala, Arto 2002. Korkein opetus ja yhteiskunta. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.). Suomen tieteen historia 4. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien. Helsinki: WSOY, 392–463.

Nurmi, Veli 1979. Opettajankoulutuksen tähänastinen kehitys. Helsinki. WSOY.

Pihkala, Erkki 2000. Taloustieteet. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.). Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet. Helsinki: WSOY, 536–611.

Päivänsalo, Paavo 1971. Kasvatuksen tutkimuksen historia vuoteen 1970. Helsinki: Ylioppilastuki.

Rentola, Kimmo 2009. Poliittisen historian tutkimuksen linjoja sadan vuoden ajalta. Teoksessa: Kangas, S. ym. (toim.). Historia tänään. Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat Suomessa 1908 – 2008. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 179. Helsinki: Suomen Tiedeseura, 59–69.

Saari, Antti 2011. Kasvatustieteen tiedontahto. Kriittisen historian näkökulmia suomalaiseen kasvatukseen tutkimukseen. Kasvatusalan tutkimuksia 55. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Saloniemi, Antti 1994. Historia ja sosiologia, tehtävä ja metodi. Kahden tieteen suhteesta 1940-luvulta 1960-luvun ensi-

puoliskolle. Teoksessa: Ahtiainen, Pekka ym. (toim.). Historia, sosiologia ja Suomi. Helsinki: Hanki ja Jää, 47–64.

Tommila, Päiviö 1989. Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia. Helsinki: WSOY.

Tommila, Päiviö 2000. Historia Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.). Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet. Helsinki: WSOY, 64–139.

Tähtinen, Juhani 2007. Pienestä pieneksi isoksi tiedesuraksi. Suomen kasvatustieteellisen seuran 40-vuotistaival. Teoksessa: Tähtinen, J, – Havu–Nuutinen, S. (toim.). Neljäkymmentä vuotta tiedeseuraa. Suomen kasvatustieteellisen seuran 40 -vuotisjuhlakirja. Kasvatusalan tutkimuksia 33. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 5–200.

Vahtola, Jouko 2009. Suomen historian tutkimus viime vuosikymmenillä. Teoksessa: Kangas, S. ym.(toim.) Historia eilen ja tänään.. Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat Suomessa 1908 – 2008. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 179. Helsinki: Suomen tiedeseura, 30–39.

Wiman, Roland 1982, Maalta kuapunkiin Teoksessa: Ahvenainen, Jorma ym. (toim.). Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Helsinki: Tammi, 494–505.